

დავით ზათიაშვილი

*ეროვნული სასწავლო გეგმებისა
და შეფასების ცენტრი*

ბილინგვური სწავლების საწყის ეტაპზე წარმოქმნილი პრობლემების შესახებ

სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკამ და მრავალმა კვლევამ გვიჩვენა, რომ ბილინგვური სწავლება წარმატებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მოსწავლეს გააჩნია საკმარისი ენობრივი კომპეტენციები, რათა მან შეძლოს ორ ენაზე სასკოლო საგნების ათვისება და რთული კოგნიტური ოპერაციების შესრულება. კანადაში და შეერთებული შტატებსა და ევროპაში ჩატარებულმა ექსპერიმენტებმა ცხადყო, რომ აკადემიური მოსწავლისათვის აუცილებელი კოგნიტური უნარ-ჩვევების შეძენა მეორე ენის ათვისების საწყის პერიოდში შეიძლება იმ შემთხვევაში, თუკი სწავლების პროცესში მართებულად ხდება მშობლიურისა და მეორე ენის ფუნქციური გადანაწილება, ხდება ენების გააზრებული ჩანაცვლება, რაც შერჩეული ენობრივი თუ შემეცნებითი ამოცანებით მკაცრად არის განპირობებული. როგორ შეიძლება ბილინგვურ კლასებში კოგნიტური პროცესების განვითარების ტემპის შენარჩუნება ენების გააზრებული ჩანაცვლებით და რა იგულისხმება "გააზრებულ ჩანაცვლებაში"? ამ სტატიაში ჩვენ შევეცადეთ რამდენიმე გაკვეთილის აუდიოჩანაწერის ტრანსკრიფციების მაგალითზე განგვეხილა ენის ჩანაცვლების ნიმუშები, გვემსჯელა, თუ რამდენად მართებული იყო ეს ჩანაცვლებები, მოგვეჩინა კვლევის მეთოდები. ბილინგვურ სწავლებაში ფართოდ გამოიყენება ენების ჩანაცვლება, რომელსაც უწოდებენ ენობრივი კოდის შეცვლას, რაც სასწავლო პროცესს უფრო ორგანიზებულს და სისტემატიზებულს ხდის. ამ სტატიაში აგრეთვე ჩვენ შევეცადეთ გაგვეანალიზებინა ენების კოდის შეცვლის რამდენიმე მაგალითი, შეგვეთავაზებინა სხვადასხვა სავარჯიშოს მაგალითები, რომლებიც, ჩვენი აზრით, გამდიდრებული იქნებოდა როგორც ენობრივი, ასევე კოგნიტური უნარ-ჩვევების განვითარების თვალსაზრისით.

ბილინგვიზმისა და კოგნიტური განვითარების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთზეგავლენის საკითხისადმი მკვლევარების მძაფრი ინტერესი არ ჩამცხრალა უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში. ამ საკითხისადმი სხვადასხვაგვარი ხედვა განაპირობებდა და ახლაც განაპირობებს ბილინგვური სწავლებისადმი ნდობას ან უნდობლობას. ამ პრობლემას მიეძღვნა არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი. საკითხი იმის

შესახებ, თუ რამდენად უწყობს ან უშლის ხელს ბილინგვური სწავლება მოსწავლის კოგნიტური უნარების განვითარებას, დღესაც არ კარგავს თავის აქტუალობას. მისი გათვალისწინება, შესწავლა, სწორი დასკვნების გამოტანა ბილინგვური სწავლების წარმატებული დანერგვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. განურჩევლად იმისა, თუ რა სახის ბილინგვური განათლება იქნა არჩეული (ტრანზიტული, იმერსიული), დიდი

მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მოსწავლის ენობრივი კომპეტენციის განსაზღვრას სწავლების ყოველ ეტაპზე, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ბილინგუური სწავლების ახალ საფეხურზე დროული გადასვლა. ბავშვის ენობრივი კომპეტენციების ადეკვატური შეფასება, რომლის საფუძველზეც ხდება სწავლების უფრო მაღალ დონეზე გადასვლა, მეთოდისტთა კვლევის ერთ-ერთ საკვანძო საკითხად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ამასთან დაკავშირებით გვსურს დაგუბრუნდეთ კვლავ ჯიმ კუმინსის მიერ შემუშავებულ ”ზღვრული დონის თეორიას”, რომლის თანახმად, მოსწავლის ეგრეთ წოდებული ძირითადი ინტერპერსონალური საკომუნიკაციო და კოგნიტური/აკადემიური ენის ფლობის უნარების ერთმანეთისაგან გამიჯვნა განსაზღვრავს იმ ათვის წერტილს, საიდანაც ბილინგუური სწავლება ხელს უწყობს მოსწავლეში მაღალი კოგნიტური უნარ-ჩვევების განვითარებას. ჩვენი სტატია არ ისახავს მიზნად ამ გამიჯვნის მართებულობის შესწავლას, რადგან ამ თეორიამ, მრავალი კრიტიკის მიუხედავად, უკვე დაიმკვიდრა მნიშვნელოვანი ადგილი ბილინგუური სწავლების კვლევის ისტორიაში. როგორც სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკამ და მრავალმა კვლევამ გვიჩვენა, ბილინგუური სწავლება წარმატებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მოსწავლეს გააჩნია საკმარისი ენობრივი კომპეტენციები, რათა მან შეძლოს ორ ენაზე სასკოლო საგნების ათვისება და რთული კოგნიტური ოპერაციების შესრულება. მკვლევრების და მეთოდისტების აზრით, ამ ენობრივი კომპეტენციების შექენისთვის მოსწავლეს სჭირდება 3-დან 5 წლამდე. მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ ენობრივი უნარების დაუფლების 3-5 წლიანი კურსი უნდა იყოს განხილული, როგორც ბილინგუური სწავლებისგან განცალკევებული სასწავლო დისციპლინა, თუ იგი უნდა განიხილებოდეს, როგორც უშუალოდ ბილინგუური სწავლების შემადგენელი ნაწილი. ან როგორ უნდა მივუდგეთ შესასწავლ, ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ენას ამ 3-5 წლის მანძილზე? იგი უნდა ისწავლებოდეს ცალკე, როგორც

საგანი, თუ სხვა საგნების სწავლების დროსაც? როგორ შეიძლება ავარიდოთ თავი იმ გარემოებას, როდესაც ენის არასაკმარისი ცოდნა მოსწავლეს იძულებულს ხდის, იმუშაოს ისეთ მასალაზე, რომელიც შეიცავს ბევრად უფრო ღარიბ ინფორმაციას, ვიდრე მას უკვე მიღებული აქვს მშობლიური ენის მეშვეობით? ანალოგიური პრობლემა შეიმჩნევა მშობლიურ ენაზე სწავლების დროსაც, რადგან პირველ-მეორე კლასებში წერა-კითხვის უცოდინრობის გამო სასწავლო პროგრამა ბავშვს ისეთ მასალას სთავაზობს, რომელიც შესაბამობაში მოდის მოსწავლის ზოგად განვითარებასთან. ამ შემთხვევაში შესასწავლი მასალის ათვისების დროს მოსწავლეს უფრო მეტად კონკრეტული უნარების დაუფლებაზე აქვს ყურადღება გამახვილებული, ვიდრე შინაარსზე.

მართალია, ეს რთული პერიოდი მშობლიურ ენაზე სწავლების დროს არ არის ხანგრძლივი, მაგრამ სწავლების ამ ფაზას უცხო ენაში საბაზო ენობრივი კომპეტენციების შექენის პერიოდთან ბევრი აქვს საერთო. სწორედ ამ სასწავლო პერიოდის მსგავსებების გათვალისწინებით შემუშავდა მსოფლიოში დღეს საკმაოდ წარმატებული სწავლების მეთოდი, რომელიც ცნობილია, როგორც შინაარსისა და ენის ინტეგრირებული სწავლება (CLIL). თვით სახელწოდებაში ხაზი გასმულია იმაზე, რომ ენის ათვისების უნარები უშუალოდ შინაარსის წვდომასთან არის დაკავშირებული, მაგრამ ამავდროულად თავად შინაარსი შემეცნებითი თვალსაზრისით შეიძლება უმნიშვნელო იყოს. სწავლის საწყის ეტაპზე ეს გარემოება არ წარმოადგენს დიდ პრობლემას, რადგან იგივე ტენდენცია შეიმჩნევა მონოლინგუურ სკოლებშიც, მაგრამ მოსწავლეების მიერ წერა-კითხვის დაუფლებისას (რაც 2 წელიწადში ხდება) მონოლინგუურ სკოლებში სწავლება შინაარსისკენ, მისი შემეცნებითი დონის ამადლებისაკენ არის მიმართული. უცხოური ენის სწავლებისას ეს პროცესი ძლიერ შენელებულია და არ შემოიფარგლება მხოლოდ წერა-კითხვის უნარების შექენით, საგნების ათვისებისას

შეიმჩნევა გარკვეული ჩამორჩენა, რაც დამახასიათებელია ყველა ბილინგვური სკოლისათვის. ამან კი, თავისთავად, შეიძლება გამოიწვიოს მშობლებში უკმაყოფილება და აღშფოთება. მაგრამ, რაც ყველაზე სახიფათო და საგანგაშოა, კლებულობს მოსწავლის მოტივაცია.

არსებობს თუ არა გზა, რომელიც აკადემიური პროცესისათვის აუცილებელი უნარების დაუფლების პერიოდის ხანგრძლივობის შემცირებისა თუ არა, რაც დღესდღეობით წარმოუდგენელია, მეორე ენაში კოგნიტური პროცესების გამდიდრების საშუალებას მაინც იძლევა? როგორც კანადაში, შეერთებული შტატებსა და ევროპაში ჩატარებულმა ექსპერიმენტებმა ცხადყო, აკადემიური მოსწრებისათვის აუცილებელი კოგნიტური უნარ-ჩვევების შექმნა მეორე ენის ათვისების საწყის პერიოდში შეიძლება იმ შემთხვევაში, თუკი სწავლების პროცესში მართებულად ხდება მშობლიურისა და მეორე ენის ფუნქციური გადანაწილება, ხდება ენების გააზრებული ჩანაცვლება, რაც შერჩეული ენობრივი თუ შემეცნებითი ამოცანებით მკაცრად არის განპირობებული. როგორ შეიძლება ბილინგვურ კლასებში კოგნიტური პროცესების განვითარების ტემპის შენარჩუნება ენების გააზრებული ჩანაცვლებით და რა იგულისხმება "გააზრებულ ჩანაცვლებაში"? ამ მოხსენებაში ჩვენ შევეცდებით რამდენიმე გაკვეთილის აუდიოჩანაწერის მაგალითზე განვიხილოთ ენის ჩანაცვლების ნიმუშები, ვიმსჯელოთ, თუ რამდენად მართებული იყო ეს ჩანაცვლებები, მოვნიშნოთ კვლევის მეთოდები.

ჩვენ წინაშეა პირველ კლასში ჩატარებული ბუნების გაკვეთილის გეგმა:

ბუნების გაკვეთილი

განვლილი მასალის გამეორება. თემა: გარეული და შინაური ცხოველები (5 წთ.) ქართ.; შინაური ცხოველების სახელებით კროსვორდის შევსება (10 წთ.) ქართ. ცხოველების გაფერადება (10 წთ.); ახალი მასალის ახსნა: ყვავილები და ყვავილების ორგანოები. (5 წთ.) რუს.

მასწ: ჩვენ ვიცით ორი ჯგუფი... ცხოველების. რომელი ცხოველების ჯგუფები... გავიცანით ჩვენ

მ: შინა... შინაური და გარეული

მასწ: შინაური და გარეული. მე თქვენ მოგეცით ახლა ფურცლები, სადაც ნახვენებია ფერმა. როგორ ფიქრობთ, რა ცხოველებია ნახვენები აქ და რამდენი ცხოველია...

მმ: შინაური. შინაური

მასწ: შინაური. ე... ჩამომითვალეთ რამდენიმე შინაური ცხოველი, კო.. ვე... ჩენ.. ე... გავიცანით.. გავიარეთ ... გისმენ.

მ: ძროხა

მასწ: ძროხა. შინაურია, სწორია. ტანია

ტ.: ცხენი.

მასწ: ცხენი. დიანა.

.....

მასწ: მოდით, გავიმეოროთ ჩვენ... რა ვიცით შინაურ ცხოველებზე და შინაურ ფრინველებზე. აი ამ სურათიდან რომელ შინაურ ცხოველს აქვს ჩლიქები?

მ: ცხენს

მასწ: ცხენს, სწორია. კიდევ?

მ: ძროხა

მასწ: ძროხას, სწორია

მ: А что это такое?

მასწ: გაიხსენე, ჩლიქები что такое?

კლ: Копыта.

მ: ბეკეკა

მასწ: ბეკეკა, სწორია.

სმაური კლასში.

მასწ: ადგილიდან არ იყვირო!

მ: ხბო

მასწ: ხბო, სწორია

მ: თხა

მასწ: თხა, მარი.

მ: ღორი

მასწ: ღორი, სწორია, ღორს აქვს ჩლიქები. კიდევ?

მ: თიკანი

მასწ: თიკანს აქვს ჩლიქები. კარგი, სწორია... ძროხა... როგორი ცხოველია ძროხა, რას ვვაძლევს ძროხა? შენ, {სახელი}, მითხარი... პაუზა. რას ვვაძლევს ძროხა?

მ: Молоко

მასწ: Молоко, а по-грузински?

მ2: რძე

მასწ: ვის უყვარს რძე, ხელი აწიოს. ხმაური კლასში. ყველას უყვარს რძე... ე... კიდევ რას ვგაძღვეს ძროხა? {სახელი}, რა შეიძლება გავაკეთოთ?

კლ: მაწონი!

მასწ: მაწონი, კიდევ?

მ: ხაჭო

მასწ: ხაჭო, სწორია. კიდევ?

მ: Сыр.

მ2: ყველი, სწორია

მ: მაწონი, მაწონი

მასწ: მაწონი, უკვე ვთქვით. ხმაური კლასში. კარგი, აბა,... რძის ნაწარმი, რომელიც ძალიან სასარგებლოა, განსაკუთრებით თქვენთვის, ხო, პატარა... მოზარდი ბავშვებისათვის. არაუანი. ახლა ჩვენ, ბავშვებო, უნდა შევავსოთ, აი ეს კროსვორდი. როგორ...

მ: А вот как?..

მასწ: ...უნდა შევავსოთ კროსვორდი. ქართულად უნდა შევავსოთ კროსვორდი. აქ ნახვენებია რამდენიმე... მოიცადე... ცხოველი და ფრინველი. პირველი... აქედან ვიწყებთ, ნახეთ, ზემოდან. ცხოველი, რომელის სახელი იწყება "თ" ასოზე და შედგება სამი ასოდან, აი ამ სურათზე უნდა მოძებნოთ. თხა... ჩავწეროთ თხა.

მ: დავწერე

ბავშვები აგრძელებენ კროსვორდის შევსებას (10 წუთი)

მასწ: და ბოლო ...

მ: თიკანი

მასწ: ბოლო, აი დაბლა. ჩაყევი უფრო დაბლა. "ვ" ასოთი იწყება... პაუზა... ვისი სახელი... რისი სახელი...

მ: {...}там ცხვარი не поместилось

მასწ: Как не поместилось? Ну-ка покажи.

მ: Вот ცხვარი

მასწ: Ну, значит, там ошибка была в книжке. Ну ничего, вы напишите как нужно, ცხვარი. И последнее... ბოლო... ბოლო სიტყვა, "ვ" ასოთი იწყება. რომელი ცხოველი დაგვრჩა აქ ფურცელზე, ნახეთ... "ვ" ასოთი...

მ: ვირი

მასწ: ვირი, სწორია. ხმაური. Сейчас я помогу.

მ: {...} там что на "в" начинается

მ2: ცხენი

მასწ: ცხენი, სწორია. ცხენი დაგვაიწყდა. ცხენი, ყოჩაღ.

მ: Я сказал тогда

მასწ: სწორია, ცხენი, молодцы.

მ: Я сказал тогда... Я даже написал это...

მასწ: Правильно. სწორი ხარ... ყოჩაღ... მოდიოთ გავიმეოროთ... მე ერთხელ მოგიყვებით ერთი პატარა ... ზღაპარი - მოთხრობა ინდაურზე. ვის ახსოვს, რატომ ინდაურს ქვია ინდაური? ... {სახელი}

მ: იმიტომ რომ... ევ. ე..

მასწ: ევონათ...

მ: ევონათ, რო ინდაური ქონდა...

მასწ: ...იყო... საიდან?

მ: ...იყო ინდიელი

მასწ: ინდოეთიდან

მ: ინდოეთიდან...

მასწ: და სინამდვილეში?.. ინდაური?..

მ: {...}-დან

მასწ: არა. ინდაურის... სამშობლო... თქვი, თქვი, სწორია

მ: ამერიკიდან

მასწ: ამერიკიდან, ხო, და საქართველოს მეფეს აჩუქა ორი... რუსმა ჯარისკაცმა, მე ხომ მოგიყევით, ... აჩუქა ორი ინდაური. ორასი წლის წინ საქართველოში ინდაური არ იყო და მერე, იმის მერე, რაც აჩუქეს [გავრცელდა?] და ახლა... ყველამ იცის ეს... ფრინველი. კარგით, ახლა თქვენ დაგჭირდებათ ფანქრები. ფანქრები... და ...გააფერადეთ ეს ცხოველები და ფრინველები.

ამით სრულდება გაკვეთილის ქართულენოვანი ნაწილი. გაკვეთილის ამ ნაწილის ტრანსკრიფციას თუ დავაკვირდებით, პირველი, რაც გვხვდება თვალში, არის ის, რომ ამ ნაწილში ენის ჩანაცვლება თითქმის არ ხდება და ერთი შეხედვით საერთოდ არ გვაწვდის ინფორმაციას ბილინგვური სწავლების რაიმე საგულისხმო ნიშან-თვისების შესახებ. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. აქა-იქ წარმოთქმული რუსული ფრაზები ცხადად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ბავშვებს გააზრებული აქვთ რუსული და ქართული ენების სტატუსი გაკვეთილის კონკრეტულ მონაკვეთში. ბილინგვურ სწავლებაში ფართოდ გამოიყენება ენების ჩანაცვლება, რომელსაც უწო-

დებენ ენობრივი კოდის შეცვლას. თუ მივაქცევთ ყურადღებას, გააკეთილის ამ ნაწილში მასწავლებელი მოსწავლეებს ამეორებინებს განვლილ მასალას. ამ შემთხვევაში ქართულ ენას ენიჭება მასალის გამეორების ენის სტატუსი. როგორც ამ მაგალითიდან ჩანს, მასწავლებელი თანმიმდევრულად მიჰყვება ენის ჩანაცვლების პოლიტიკას, რაც სასწავლო პროცესს უფრო ორგანიზებულს და სისტემატიზებულს ხდის. საგულისხმოა ისიც, რომ რუსულ ენას ბავშვები ძირითადად იყენებენ მაშინ, როდესაც ეს გააკეთილის პროცესულურ საკითხებს ეხება,

მასწ: ბოლო, აი დაბლა. ჩაყვი უფრო დაბლა. "ვ" ასოთი იწყება... პაუზა... ვისი სახელი... რისი სახელი...

მ: {...} там ცხვარი не поместилось

მასწ: Как не поместилось? Ну-ка покажи.

მ: Вот цхვარი

მასწ: Ну, значит, там ошибка была в книжке. Ну ничего, вы напишите как нужно, цхвარი. И последнее... ბოლო... ბოლო სიტყვა, "ვ" ასოთი იწყება. რომელი ცხოველი დაგვრჩა აქ ფურცელზე, ნახეთ... "ვ" ასოთი

ან იმ უკიდურეს შემთხვევებში, როდესაც ბავშვს ავიწყდება ესა თუ ის სიტყვა.

მასწ: მოდიოთ გავიმეოროთ ჩვენ... რა ვიცით შინაურ ცხოველებზე და შინაურ ფრინველებზე. აი ამ სურათიდან რომელ შინაურ ცხოველს აქვს ხლიქები?

მ: ცხენს

მასწ: ცხენს, სწორია. კიდევ?

მ: ძროხა

მასწ: ძროხას, სწორია

მ: А что это такое?

მასწ: გაიხსენე, ხლიქები что такое?

კლ: Копыта.

მასწ: თიკანს აქვს ხლიქები. კარგი, სწორია... ძროხა... როგორი ცხოველია ძროხა, რას გვაძლევს ძროხა? შენ,

{სახელი}, მითხარი... პაუზა. რას გვაძლევს ძროხა?

მ: Молоко

მასწ: Молоко, а по-грузински?

მ: რძე

ზოგიერთ შემთხვევაში მოსწავლე რუსულ ენას იყენებს თვითდამკვიდრების, თავისი სიმართლის დასამტკიცებლად.

მ: {...} там что на "ц" начинается

მ: ცხენი

მასწ: ცხენი, სწორია. ცხენი

დაგვავიწყდა. ცხენი, ყოხდა.

მ: Я сказал тогда

მასწ: სწორია, ცხენი, молодцы.

მ: Я сказал тогда... Я даже написал это

მოსწავლეები ზუსტად გაიაზრებენ გააკეთილის ამ ნაწილში ქართული ენის დომინანტურობას მაშინაც, როდესაც მათ დავალების შესრულება ამ ენაზე უჭირთ. მხედველობაში მაქვს მონაკვეთი, სადაც მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეს, მოყვას ადრე მოსმენილი ისტორია, თუ როგორ გაჩნდნენ ინდაურები საქართველოში. ტრანსკრიფციიდან ნათლად ჩანს ბავშვის მწირი ენობრივი კომპეტენცია ქართულ ენაში.

მასწ: ... მე ერთხელ მოვიყვით ერთი პატარა ... ზღაპარი - მოთხრობა ინდაურზე. ვის ახსოვს, რატომ ჰქვია ინდაურს ინდაური? ... {სახელი}

მ: იმიტომ რომ... ევ. ე.

მასწ: ევონათ...

მ: ევონათ, რო ინდაური ქონდა...

მასწ: ...იყო... საიდან?

მ: ...იყო ინდეალი

მასწ: ინდოეთიდან

მ: ინდოეთიდან...

მასწ: და სინამდვილეში?.. ინდაური?..

მ: {...}-დან

მასწ: არა. ინდაურის... სამშობლო...

თქვი, თქვი, სწორია

მ: ამერიკიდან

შევაჩეროთ ჩვენი ყურადღება წინამდებარე ტრანსკრიფციის ზოგიერთ დეტალზე, რათა კიდევ ერთხელ დავრწმუნდეთ იმაში, რომ ყოველი უმნიშვნელო ნი-

უანსი შეიძლება გადამწყვეტი აღმოჩნდეს დასკვნების გამოტანის დროს. მასწავლებელს, როგორც ეს ტრანსკრიფციიდან ჩანს, აშკარად აქვს გავლელი ბილინგუური სწავლების ტრენინგები. მთელი გაკვეთილის მანძილზე იგი ცდილობს თანამიმდევრულად განახორციელოს მის მიერ წინასწარ შერჩეული და გააზრებული ენის მონაცვლეობის ტაქტიკა. ჩვენ კი ჩვენი მხრიდან გვსურს მკითხველს გაეუზიაროთ რამდენი მოსაზრება გაკვეთილის ცალკეული ბლოკებთან დაკავშირებით. განვიხილოთ გაკვეთილის ქართულენოვანი ნაწილის პირველი ბლოკი.

მასწ: ჩვენ ვიცით ორი ჯგუფი... ცხოველების. რომელი ცხოველების ჯგუფები...

გავიცანით ჩვენ

მ1: შინა... შინაური და გარეული

მასწ: შინაური და გარეული. მე თქვენ მოგვცით ახლა ფურცლები, სადაც ნახვენებია ფერმა. როგორ ფიქრობთ, რა ცხოველებია ნახვენები აქ და რამდენი ცხოველია...

მ: შინაური. შინაური

მასწ: შინაური. ე... ჩამომითვალეთ რამდენიმე შინაური ცხოველი, კო... ვე... ჩენ... ე... გავიცანით... გავიარეთ ... ვისმენ.

მ: ძროხა

მასწ: ძროხა. შინაურია, სწორია. ტანია

ტ.: ცხენი.

მასწ: ცხენი. დიანა.

მოსწავლეების პასუხში პირველივე წაბორძიკება, მიუთითებს იმას, რომ მათ შეგრძნობილი აქვთ (აღბათ უფრო ქვეცნობიერად) სიტყვა "შინაური"-ს წარმოშობა. ისინი უღერადობით კავშირს აბამენ სხვა მონათესავე სიტყვასთან "საშინაო", მდგრადი სიტყვათა შეთანხმება "საშინაო დაავლება" მათ ხშირად სმენიათ სხვადასხვა გაკვეთილზე. სამწუხაროდ, შემდგომი ფრონტალური გამოკითხვის დროს, რომელიც ენობრივი თვალსაზრისით მარტივი ლექსიკური სავარჯიშოს ფორმითაა წარმოდგენილი, ბავშვს აღარ ეძლევა ამ სიტყვის გამოყენების საშუალება. ამავდროულად ეს ფრონტალური გამოკითხვა ითხოვს მარტივ კოგნიტურ ოპერაციასაც, როგორცაა სიტყვების დაჯგუფება. მოს-

წავლეებმა უკვე არსებული ლექსიკური მარაგიდან გარკვეული ნიშნით უნდა ამოირჩიონ ცხოველების სახელები. ამ შემთხვევაში, ჩვენის აზრით, საინტერესო იქნებოდა ამ მსუბუქი ფრონტალური გამოკითხვის შემდეგ მოსწავლეებისთვის ისეთი სავარჯიშოს შეთავაზება, რომელიც, მათ პასუხში მთლიანი ფრაზები გამოყენების საშუალებას მისცემდა, რომელიც გარკვეულ ენობრივ კონსტრუქციებზე იქნებოდა აგებული. ეს სავარჯიშოები, ვფიქრობთ, საინტერესო იქნებოდა ასევე კოგნიტური უნარ-ჩვევების განვითარების თვალსაზრისით. მაგალითად ასეთი: მასწავლებელი სთხოვს ბავშვებს, ააგონ ამ საკითხთან დაკავშირებით მარტივი ფრაზები შემდეგი პირობით: იმ შემთხვევაში, თუკი მასწავლებელი წარმოთქვამს სიტყვას "არის" - მოსწავლემ უნდა გაიხსენოს შინაური ცხოველი და გასცეს პასუხი ფრაზით, მაგალითად, "ცხენი არის შინაური ცხოველი" იმ შემთხვევაში თუ კი მასწავლებელი წარმოთქვამს "არ არის" - მოსწავლე პასუხობს ფრაზით, მაგალითად, "მგელი არ არის შინაური ცხოველი". სავარჯიშოს ტემპი თანდათან უნდა აჩქარდეს, რათა მოსწავლეები უფრო მობილიზებულნი გახდნენ. ამის შემდეგ შეიძლება სხვა ლექსიკურ ერთეულზე აიგოს სავარჯიშო. მასწავლებელი გამოაკრავს სხვადასხვა ცხოველის სურათებს დაფაზე და მიუთითებს ერთ-ერთ სურათზე. მოსწავლეებმა უნდა წარმოთქვან ფრაზა მითითებული ცხოველის შესახებ, მაგ., "ლათვი გარეული ცხოველია", "ღორი შინაური ცხოველია" და ა.შ. ადვილი შესამჩნევია, რომ სავარჯიშო სიტყვების "გარეული, შინაური"-ს მონაცვლეობაზეა აგებული. ეს სავარჯიშო შეიძლება გართულდეს. მაგალითად, მასწავლებელი მიუთითებს რომელიმე ცხოველის სურათს და წარმოთქვამს "არ არის", ამ შემთხვევაში მოსწავლემ უნდა უპასუხოს "მელია არ არის შინაური ცხოველი" ან "ძროხა არ არის გარეული ცხოველი" და ა.შ. ამ სავარჯიშოების შეთავაზებისას მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს საგაკვეთილო დროც და ტემპიც, რათა არ დაზარალდეს გაკვეთილის შინაარსობრივი მხარე. გვსურს აქვე აღვნიშნოთ, რომ ამ ტიპის სავარჯიშოების

რაოდენობის დადგენა გარკვეული საგნის გაკვეთილის დროს, ცალკე კვლევების მიზანი. და თუ კი არსებობს ენობრივი ჩანაცვლების კლასიფიკაცია, რატომ არ უნდა მოხდეს საგნობრივი გაკვეთილის დროს შეტანილი გარკვეული ტიპის ენობრივი სავარჯიშოების რაოდენობის კლასიფიკაცია. თუმცა ეს მომავალი კვლევების საკითხია.

გადავიდეთ გაკვეთილის პირველი ნაწილის მეორე ბლოკზე.

მასწ: მოდიოთ გავიმეოროთ ჩვენ... რა ვიცით შინაურ ცხოველებზე და შინაურ ფრინველებზე. აი ამ სურათიდან რომელ შინაურ ცხოველს აქვს ჩლიქები?

მ: ცხენს

მასწ: ცხენს, სწორია. კიდევ?

მ: ძროხა

მასწ: ძროხას, სწორია

მ: А что это такое?

მასწ: გაიხსენე, ჩლიქები что такое?

კლ: Копыта.

მ: ბეკეკა

მასწ: ბეკეკა, სწორია.

ხმაური კლასში

მასწ: ადგილიდან არ იყვირო

მ: ხბო

მასწ: ხბო, სწორია

მ: თხა

მასწ: თხა, მარი.

მ: ღორი

მასწ: ღორი, სწორია, ღორს აქვს ჩლიქები. კიდევ?

მ: თიკანი

მასწ: თიკანს აქვს ჩლიქები. კარგი, სწორია...

აქაც მასწავლებლის პირველივე კითხვაში მონიშნულია ენობრივი მიზანი. კითხვაზე "რომელ ცხოველს აქვს ჩლიქები?" მოსწავლემ პასუხში ცხოველის აღმნიშვნელი არსებითი სახელი უნდა ჩასვას მიცემით ბრუნვაში. დავაკვირდეთ ამ ფრონტალური გამოკითხვის მსვლელობას. მიაქციეთ ყურადღება იმას, თუ როგორ შეცვალა ამ აქტივობის ენობრივი შინაარსი ერთმა რუსულმა ფრაზამ, რომელმაც გამოკვეთა წმინდა ლექსიკური პრობლემა და გრამატიკული სავარჯიშო მარტივ ლექსიკურ სავარჯიშოდ გადააქცია. გამოკითხვის

დასაწყისში პირველი მოსწავლის პასუხში ჩანს ადეკვატური რეაგირება კითხვაში ჩადებულ ენობრივ ამოცანაზე. ხოლო შემდეგი პასუხი უკვე მცდარია. მაგრამ მასწავლებელი უსწორებს ბავშვს შეცდომას, რითაც ხაზს უსვამს აქტივობის ენობრივ მიზანს. ხოლო რუსულად დასმული კითხვის შემდეგ მოსწავლეები უბრალოდ ასახელებენ ცხოველებს. მასწავლებელი მხოლოდ ამ გამოკითხვის ბოლოს უბრუნდება თავდაპირველად დასმულ ენობრივ ამოცანას. ეს სიტუაცია კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, რამდენად მნიშვნელოვანია ისეთი აქტივობების შერჩევა, რომლებშიც უფრო მეტადაა გამოკვეთილი ენობრივი მიზნები. ამ ბლოკისთვის საინტერესო იქნებოდა შემდეგი სავარჯიშოს გამოყენება: მასწავლებელი წერს დაფაზე

1. _____ -
კუდი, ჩლიქები, რქები
2. _____ -
კუდი, ჩლიქები
3. _____ -
კუდი

და სვამს კითხვას: რას რა აქვს? რომელ ცხოველებს ჩამოთვლილით პირველ სტრიქონში? მოსწავლეები წარმოთქვამენ მთლიან წინადადებებს: "ძროხას აქვს კუდი, ჩლიქები და რქები", "ცხენს აქვს ჩლიქები და კუდი", და ა.შ. . ამ შემთხვევაში მოსწავლეს უწევს მრავალფეროვანი ენობრივი და კოგნიტური ოპერაციების გაკეთება, როგორცაა "აქვს", " არა აქვს" ფრაზების გამოყენება, არსებითი სახელის კუთვნილებით ფორმაში ჩასმა, ცხოველების დაჯგუფება და ა.შ.

შემდეგი ბლოკი ნაკლებად ინფორმატიულია როგორც შინაარსობრივი, ასევე ენობრივი თვალსაზრისით. ერთადერთი ნიუანსი, რომელიც იყვრებს ჩვენს ყურადღებას არის მასწავლებლის რეაგირება რუსულად გაცემულ პასუხზე.

მასწ: ... როგორი ცხოველია ძროხა, რას გვაძლევს ძროხა?

მ: Молоко

მასწ: Молоко, а по-грузински?

მ2: რძე

მასწ: ვის უყვარს რძე, ხელი აწიოს. ხმაური კლასში. ყველას უყვარს რძე... ე... კიდევ რას გვაძლევს ძროხა? {სახელი}, რა შეიძლება გავაკეთოთ?

კლ: მაწონი!

მასწ: მაწონი, კიდევ?

მ: ხაჭო

მასწ: ხაჭო, სწორია. კიდევ?

მ: Сыр.

მ2: ყველი, სწორია

მ: მაწონი, მაწონი

მასწ: მაწონი, უკვე ვთქვით. ხმაური კლასში. კარგი, აბა,... რძის ნაწარმი, რომელიც ძალიან სასარგებლოა, განსაკუთრებით თქვენთვის, ხო, პატარა... მოზარდი ბავშვებისათვის. არაუანი. ახლა ჩვენ, ბავშვებო, უნდა შევაგსოთ, აი ეს კროსვორდი...

ამ გამოკითხვის დროს რამდენჯერმე წარმოიშვა ლექსიკური პრობლემა, რომელზედაც მასწავლებელმა მოინდომა ყურადღების გამახვილება. თუმცა მან მალევე იგრძნო, რომ გაკვეთილი არასასურველი გეზით წარიმართა. ბილინგვური გაკვეთილის დროს ყოველმა ახალმა შეკითხვამ შეიძლება ახალი ლექსიკური პრობლემა წარმოაჩინოს. ამ მაგალითში ეს პატარა თემატური გადახრა დიდად არ აფერხებს გაკვეთილის მსვლელობას, მაგრამ ზოგადად მიგვანიშნებს იმ პრობლემაზე, რამაც ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება დაარღვიოს მთელი მისი სტრუქტურა. მხედველობაში გვაქვს პრობლემა, რომელიც საგნის სწავლის პროცესში ამა თუ იმ ენობრივი სავარჯიშოების შეტანის მართებულობას ეხება. ზოგიერთ შემთხვევაში ყველა იმ ენობრივი პრობლემის გადაჭრამ, რაც გაკვეთილის დროს წარმოიშვება, შეიძლება მთლიანად შეცვალოს გაკვეთილის გეზი და, რაც მთავარია, დაახარალოს მისი შინაარსობრივი მხარე. ჩვენს მოყვანილ მაგალითში მასწავლებელმა ამ პრობლემას წარმატებით აარიდა თავი.

განვიხილოთ ენების ჩანაცვლების მეორე მაგალითი:

მასწ: მიპასუხეთ იმ კითხვაზე, რომელსაც ახლა დაგისვამთ. მიპასუხეთ, ბავშვებო რამდენი კული აქვს ოთხ ლეკვს?

მ: ოთხი

მასწ: ოთხი, რატომ?

მ: იმიტომ რომ ოთხი ძაღლია.

მასწ: ...და როდესაც... და ყველას აქვს...

მ: ...ერთი კული.

მასწ: ერთი, ერთად ერთი კული, სწორია. ახლა მიპასუხეთ, რომელი საგანია ზედმეტი: კალამი, ფანჯარი, თოჯინა?

მ: თოჯინა.

მასწ: სწორია, რა ჰქვია ფიგურას, რომელსაც აქვს სამი კუთხე?

მ: სამკუთხედი.

მასწ: ყოჩაღ. А теперь послушайте задачу. Только внимательно. Из-за куста торчат четыре ушка, там спрятались зайчики. Сколько зайчиков спряталось в кустах? Скажи, Гиоргий.

მ: Четыре

მასწ: Четыре, он считает, у кого другой ответ?

მ: Два.

მასწ: Почему ты решил что два?

მ: Потому, что ...

მასწ: У зайчика...

მ: У зайчика два ушка.

მასწ: Правильно, два ушка. Два и два получается у нас...

მ: И два...

მასწ: Че-ты-ре, умнички. აბა, ბავშვებო, შეხედეთ დაფას და მიპასუხეთ... შემომხედეთ ყველა... რა ფიგურებს ხედავთ დაფაზე? გიორგი.

მ: სამკუთხედი

მასწ: სამკუთხედი, შემდეგი?

მ: ოთხკუთხედი

მასწ: ოთხკუთხედი, მერე, გიო.. ისა, დათო?

მ: კიდევ ოთხკუთხედი

მასწ: ეს ოთხკუთხედი... სხვანაირად როგორ შეიძლება ვთქვათ?

მ: კვადრატი.

მასწ: კვადრატი, ყოჩაღ. შემდეგი?

მ: წრე.

მასწ: წრე. ბავშვებო, რომელია ზედმეტი ამ...ე... ფიგურებში? აბა მითხარი. ანი.

მ:

მასწ: დაწესმარეთ

მ: წრე

მასწ: წრე. რატომ? ბავშვებო?

მ: იმიტომ, რომ კუთხედები არა აქვს.

მასწ: არა აქვს კუთხედები, მართალი ხარ...

როგორც ტრანსკრიფციიდან ჩანს, აქ მასწავლებელს არჩეული აქვს ენის მონაცველობის სხვა ტაქტიკა. იგი ანაწილებს ენებს აქტივობების მიხედვით, თუმცა თუ კარგად დავაკვირდებით ტრანსკრიფციას არც ეს ტაქტიკა არის ბოლომდე დაცული. პირველ ქართულენოვან ბლოკში მასწავლებელი სხვადასხვა ტიპის აქტივობას სთავაზობს. ერთი ამოცანაა, მეორე კი ლოგიკური დაჯგუფება. ამ შემთხვევაში ენებს ერთნაირი სტატუსი ენიჭებათ, რაც იდეაში ბავშვის ცნობიერებაში ინფორმაციის ერთ ნაკადად უნდა აღიქმებოდეს. ენების ასეთი გადანაწილება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი კლასში რუსული და ქართულენოვანი ბავშვების რაოდენობა დაახლოებით თანაბარია და ერთმანეთის ენა არა მხოლოდ გაკვეთილზე ესმით. როგორც ჩანს ამ შემთხვევაში მასწავლებელს მიზნად აქვს დასახული უბრალოდ თანაბრად გამოიყენოს ორივე ენა გაკვეთილის მსვლელობის დროს ისე, რომ ბავშვებმა ერთმანეთისგან არ გამიჯნონ ეს ორი ენა. იგი ცდილობს ადეკვატური დავალებები შეასრულოს ორივე ენაზე იმ იმედით, რომ ასეთი გზით უამრავი ენობრივი ამოცანა თავისთავად გადაწყდება. ეს ტაქტიკა მრავალ სახიფათო ელემენტს შეიცავს. კერძოდ, გაკვეთილის ის ბლოკები, რომელიც მოსწავლეებისათვის უცხოურ ენაზე ტარდება შეიძლება უბრალოდ მათი ყურადღების გარეშე დარჩეს. მოსწავლეები იქნებიან ჩართულნი მხოლოდ გაკვეთილის იმ ნაწილებში, რომელიც მათთვის ცნობილ ენაზე ტარდება. ანუ ამ შემთხვევაში მოსწავლეები უცხოურ ენას კი არ სწავლობენ, არამედ უგულვებელყოფენ მას. ამ ეტაპზე შესაძლოა ასეთმა ტაქტიკამ არ წარმოშვას რაიმე სერიოზული პრობლემა, მაგრამ მაღალ კლასებში ამ ტაქტიკამ შეიძლება სერიოზული ზარალი მიაყენოს მოსწავლეს როგორც ენის ათვისების, ასევე საგნის ცოდნის თვალსაზრისით. პრობლემა რთულდება იმიტომაც, რომ ამგვარი ტაქტიკის გამოყენებისას ხშირად მასწავლებელი

ენების მონაცველობაზე კონცენტრირდება და გაკვეთილის შინაარსობრივ მხარეს ნაკლებ ყურადღებას უთმობს. მოლით კარგად დავაკვირდეთ თუ რა შედეგი იქნა მიღწეული პირველ ქართულ და მეორე რუსული ბლოკის ბოლოს. ქართულ ბლოკში მასწავლებელი სთავაზობს ამოცანას ლექსებისა და მათი კულების რაოდენობის შეფარდებაზე.

მასწ: მიპასუხეთ იმ კითხვაზე, რომელსაც ახლა დავისვამთ. მიპასუხეთ, ბავშვებო რამდენი კული აქვს ოთხ ლექსს?

მ: ოთხი

მასწ: ოთხი, რატომ?

მ: იმიტომ, რომ ოთხი ძაღლია.

მასწ: ...და როდესაც... და ყველას აქვს...

მ: ...ერთი კული.

ბუნებრივია, რაოდენობა ერთნაირია. რიცხვი – ოთხი. რუსულ ბლოკში რიცხვი ოთხი ფიგურირებს მხოლოდ პირობაში, მაშინ როდესაც ქართულად შეთავაზებულ ამოცანაში რიცხვი ოთხი ჩნდება როგორც პირობაში ასევე პასუხში. რუსულად გაქვრებულ ამოცანაში სწორი პასუხია ორი.

მასწ: А теперь послушайте задачу. Только внимательно. Из-за куста торчат четыре ушка, там спрятались зайчики. Сколько зайчиков спряталось в кустах? Скажи, Георгий.

მ: Четыре

მასწ: Четыре, он считает, у кого другой ответ?

მ: Два.

მასწ: Почему ты решил что два?

მ: Потому, что ...

მასწ: У зайчика...

მ: У зайчика два ушка.

მასწ: Правильно, два ушка. Два и два получается у нас...

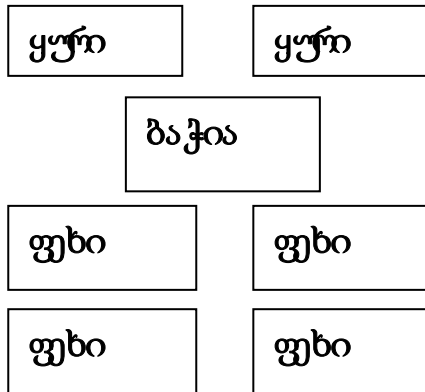
მ: И два...

მასწ: Че-ты-ре, умнички.

რუსულ ბლოკში მასწავლებელმა რიცხვი ოთხი, რომელიც ამოცანის პირობაშია, წარმოაჩინა, როგორც ამოცანის პასუხი, მაშინ როდესაც ბავშვი

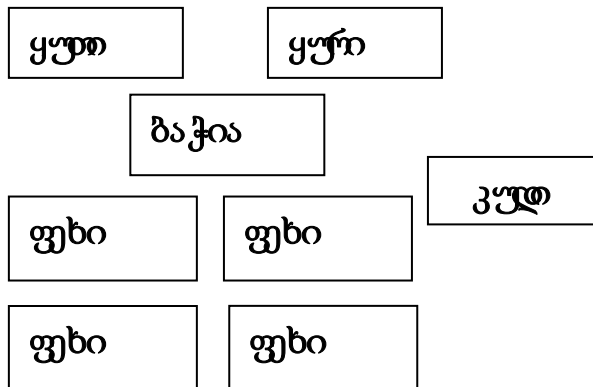
სწორი პასუხის გაცემას ცდილობდა. ასეთი შეცდომა გარდაუვალია, როდესაც ასეთი ამოცანები ზეპირად კეთდება. აქ კარგია რაიმე თვალსაჩინოების მოშველიება. ამ შემთხვევაში ეს სავარჯიშო იძლევა უამრავ შესაძლებლობას, როგორც ენობრივი, ასევე საგნის სწავლების თვალსაზრისით. განვიხილოთ აქტივობები, რომელიც ამ სავარჯიშოზე შეიძლება იყოს აგებული: წინასწარ მზადდება რამდენიმე ბარათი,

რომელზედაც იქნებოდა დაწერილი ცალკე სიტყვები "ბაჭია" და რამდენიმე ბარათი - სიტყვებით "ყური", "კუდი", "ფეხი". მათ შორის შეიძლება იკონოგრაფიულად მსგავსი სიტყვების შერევაც, მაგ. "ყუთი", "ქუდი", "ფერი". მასწავლებელ უჩვენებს მაგალითს თუ როგორ შეიძლება ამ ბარათებით ბაჭიას აწყობა.

მოსწავლეები ნიმუშის მიხედვით აწყობენ ბარათებით ბაჭიას. მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს რაც შეიძლება სწრაფად ააწყონ კიდევ ორი

ასეთი ბაჭია. იგი ამოწმებს რამდენად სწორად ააწყვეს ბავშვებმა ბაჭიები, შეცდომით გაურიეს თუ არა მსგავსი სიტყვები მაგ.

შემდეგ მასწავლებელს შეუძლია სთხოვოს მოსწავლეებს, დაადგინონ, თუ რამდენი კუდი აქვთ სამ ბაჭიას, რამდენი ფეხი, რამდენი ყური და ა.შ. ეს სავარჯიშო უფრო გასაგებია ბავშვებისთვის და, რაც მთავარია, მრავალ შედეგზე გადის ისეთი, როგორიცაა კითხვითი უნარ-ჩვევების განვითარება, ასევე მარტივი ლოგიკური და არითმეტიკული გამოთვლების უნარ-ჩვევების განვითარება. მასწავლებელს

შეუძლია შეიტანოს აგრეთვე ლექსიკური სავარჯიშოების ელემენტები. მაგ. მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს ბარათებით ააწყონ, ვთქვათ, ორ ჩლიქოსანი (თავისი არჩევანის მიხედვით) მათ შორის ერთი შინაური და ერთი გარეული; სამი არაჩლიქოსანი (ასევე თავის არჩევანის მიხედვით) მათ შორის ერთ შინაური და ორი გარეული. შემდეგ მასწავლებელს შეუძლია დაუსვას მოსწავლეებს კითხვა: "რამდენი რქა აქვს

თქვენს ჩლიქოსნებს?"; "რამდენი ფეხი აქვს თქვენ შინაურ ცხოველებს?" და ა.შ.

ჩვენ აღარ შეგაწყენთ თავს ყოველი ბლოკის სკურულოზური ანალიზით, ყოველივე შემოთქმული ხაზს უსვამს გაკვეთილის აუდიოჩანაწერის უკიდურესად ზუსტი ტრანსკრიფციის შექმნის აუცილებლობას. რა თქმა უნდა, ბევრი

საგულისხმო ნიუანსი, რომელსაც საინტერესო დასკვნებამდე მივყავართ, ამ სტატიის მიღმა დარჩა, რადგან ამ სტატიის მიზანია მხოლოდ ბილინგვური სწავლების ზოგადი ნიშან-თვისებებისა და პრობლემების წარმოჩენა, რომელიც შემდგომ კვლევას ითხოვს.

David Zatiashvili

National Curriculum Centre

About the problems, arise at the initial stage of bilingual education

ABSTRACT

Researchers' interest towards relationship and mutual influence between bilingualism and cognitive development has not weakened during the last two decades. Different approaches to this issue might cause both trust and distrust of bilingual education. The question whether bilingual helps or hinders the development of students' cognitive skills is still open. The reliable answer to this question is very important for further implementation of bilingual education. Despite the type of bilingual education that will be chosen (transitional or immersional), the serious attention should be paid to definition of students' language competence at each learning stage. It is important to ensure a timely transition to a new level of bilingual education. Transition to a higher level of education, which is based on an adequate assessment of child's language competence, can be considered as key issue in research of the methodologists. As shown by practice and research in various countries, bilingual teaching is successful only if the student has sufficient language competence to the development of school subjects and execution of cognitive operations in the two languages. As shown by research and experiments carried out in Canada the United States and Europe, to develop the skills of academic knowledge in the first stage of language learning is possible if in the learning process is a legitimate functional distribution of native and foreign languages, there is a meaningful change in language that is clearly driven by the selected linguistic and cognitive tasks. Is it possible to keep the place of the development of cognitive skills by means of conscious change of languages and what is meant by "a conscious change"? In this article we will try to answer these questions by considering the examples of audio recordings of several bilingual lessons and discuss the validity of this change. In bilingual education is widely used language change, which is also called a change of language code, which makes the learning process more organized and systematic. In this paper we have analyzed several examples of changing the language code and try to show obvious example how the various exercises can be enriched as in the lexical and the cognitive point of view.